

HÓA HỮU CƠ

Ts. Trần Thượng Quảng

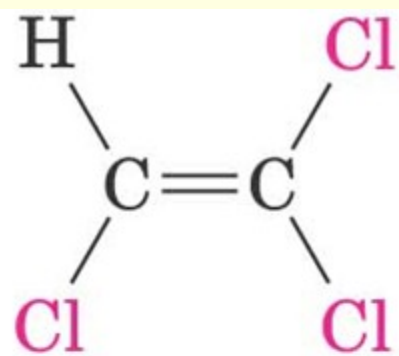
Bộ môn Hóa Hữu Cơ – Khoa Công Nghệ Hóa Học

Trường Đại Học Bách Khoa Hà Nội

III.1 Dẫn xuất Halogen

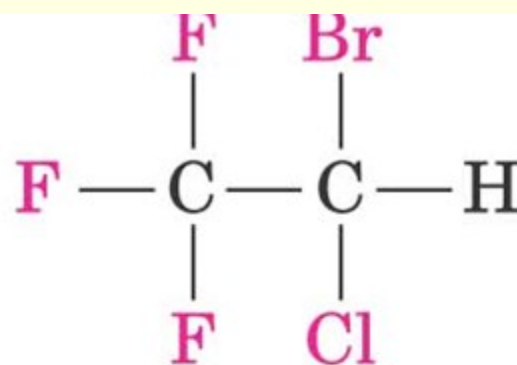

- Dẫn xuất Halogen là sản phẩm thế hydro của hydrocarbon bằng halogen X (X=F, Cl, Br, I)
- Có thể có nhiều liên kết C-X
- Được sử dụng để làm chất chống cháy, chất làm lạnh, dược phẩm, thuốc trừ sâu ...

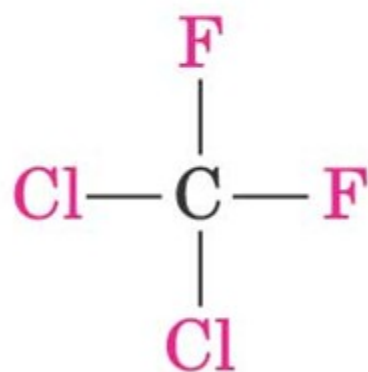
Trichloroethylene

dung môi

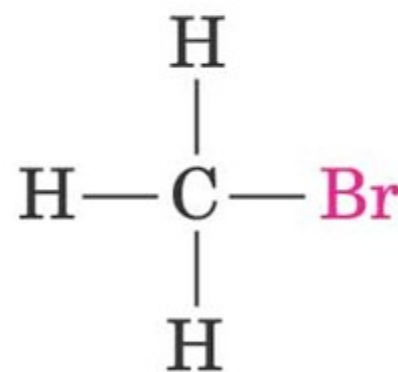
Halothane

thuốc tê dạng hơi

Dichlorodifluoromethane

Chất làm lạnh

Bromomethane

thuốc xông

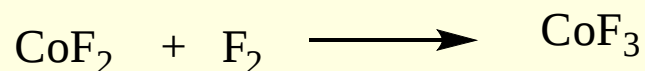
Dẫn xuất mono halogen của hydrocacbon no

■ Danh pháp:

Công thức	Tên thông thường	Tên quốc tế
CH_3Cl	Metyl clorua	Clometan
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Cl}$	Etyl clorua	Cloetan
$\begin{array}{c} \text{H}_3\text{C} - \text{CH} - \text{Cl} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array}$	Isopropyl clorua	2-clo-propan
$\text{H}_3\text{C} - \text{CH}_2 - \text{CH}_2 - \text{Cl}$	N-propyl clorua	1-clo-propan
$\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{H}_3\text{C} - \text{C} - \text{Cl} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array}$	Tert-butyl clorua	2-clo-2-metyl-propan

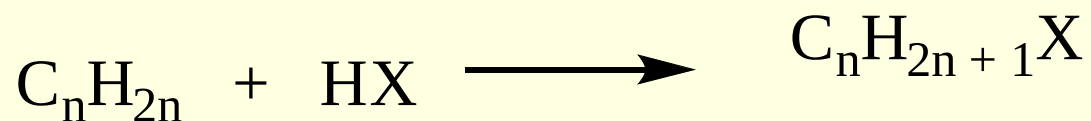
Điều chế

- 1. Halogen hóa trực tiếp hydrocacbon
- A. Halogen hóa ankan bằng X_2 (trừ F_2) theo cơ chế gốc tự do.
- Tốc độ thế hydro: H bậc 3 > H bậc 2 > H bậc 1
- $Cl > Br > I$
- Với Flo thì phản ứng xảy ra mạnh, thường gây phản ứng nghịch do vậy để điều chế dẫn xuất của Flo phải bằng phương pháp gián tiếp:

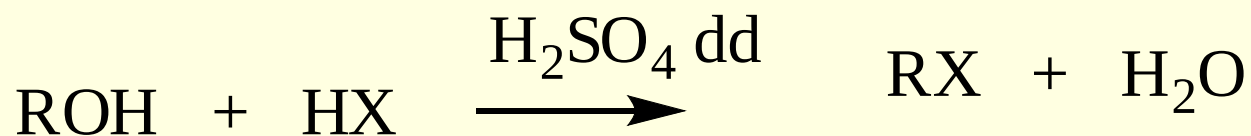
2. Cộng HX vào anken

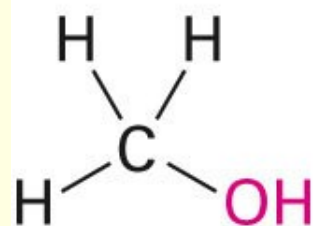
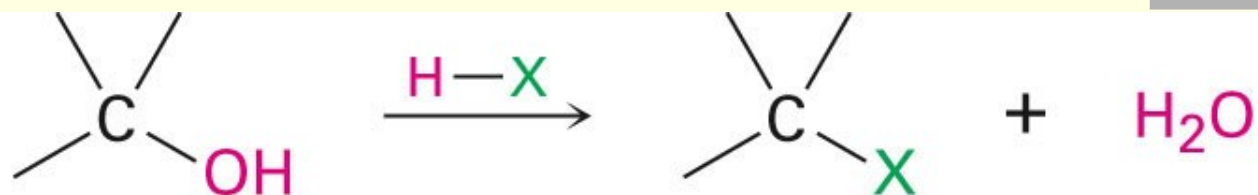
- Cơ chế electrophil:

X=Halogen

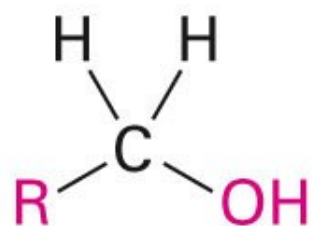
3. Đi từ rượu:

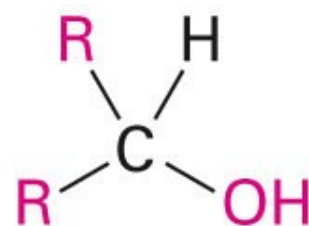
Methyl

<

Primary

<

Secondary

<

Tertiary

Reactivity

Lý tính

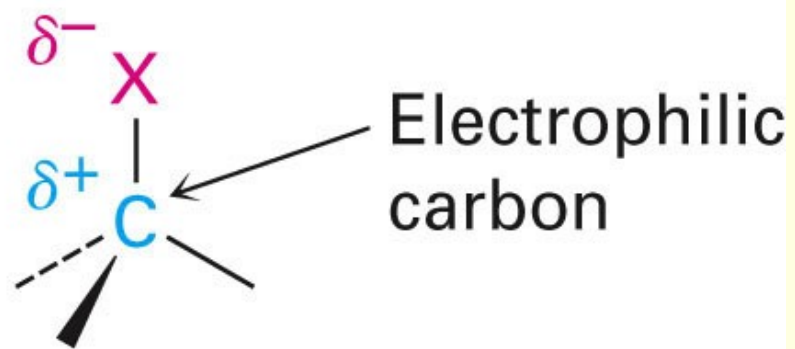
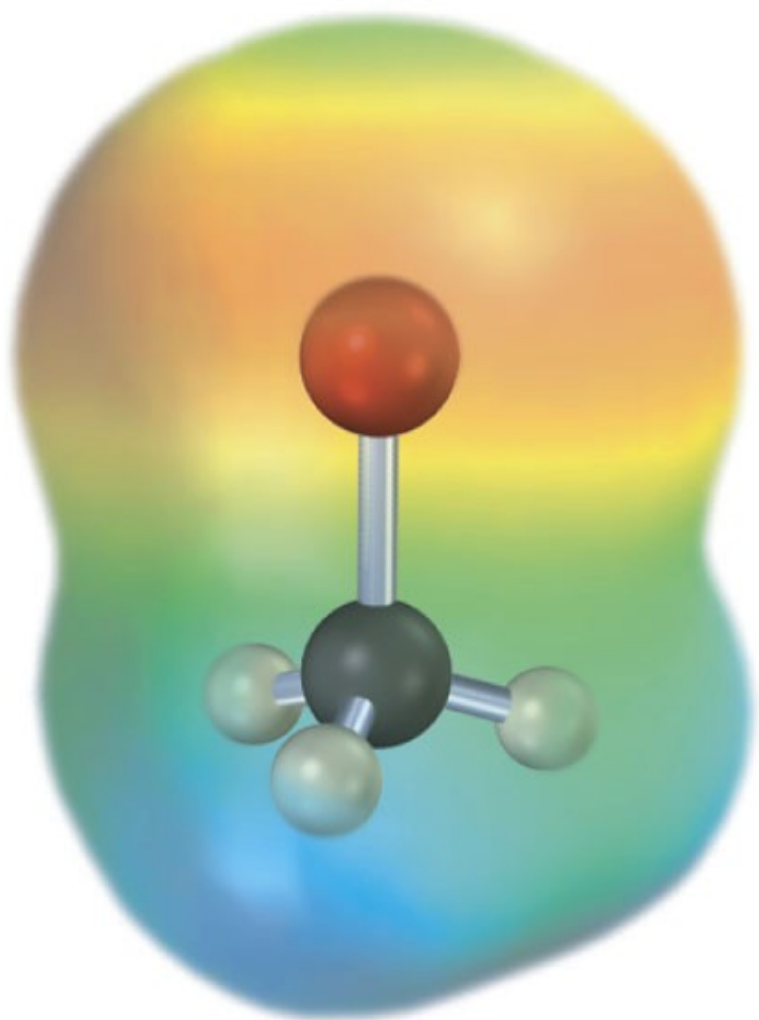

- Các alkyl halogenua đa số là chất lỏng, 1 số alkyl halogenua có khối lượng phân tử nhỏ ở thể khí
- Theo quy tắc chung, tính bay hơi tăng khi giảm khối lượng phân tử
- Khi cùng nguyên tử X, tính bay hơi giảm khi tăng số cacbon
- Các alkyl halogenua không tan trong nước, tan trong dung môi hữu cơ và 1 số alkyl halogenua được làm dung môi

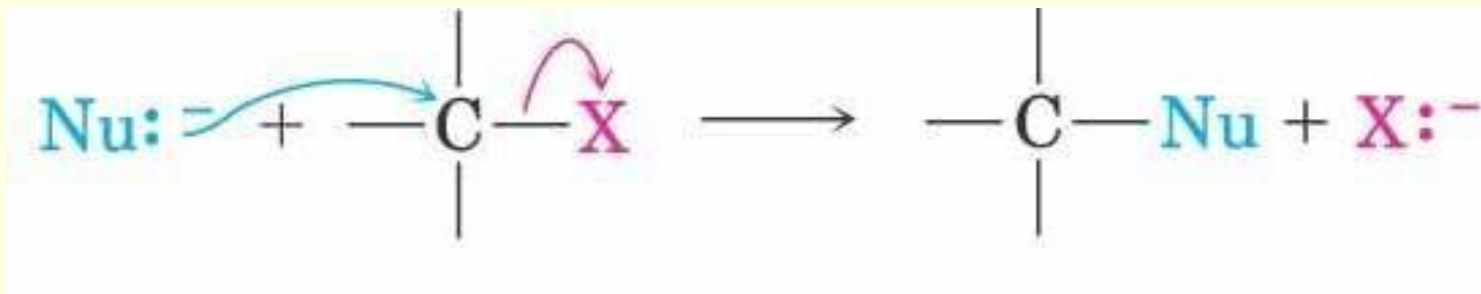
Hóa tính

- Ankyl halogenua là 1 trong những chất có khả năng phản ứng cao do sự khác biệt về độ âm điện giữa nguyên tử cacbon và nguyên tử halogen
- Liên kết C-X bị phân cực mạnh về phía halogen. Nếu hiệu ứng +I của gốc ankyl càng lớn thì sự phân cực càng lớn.
- Nguyên tử halogen có thể tách ra dưới dạng X^- . Khả năng phân ly C-X như sau: $RI > RBr > RCl > RF$
- Phản ứng đặc trưng nhất đối với ankyl halogenua là phản ứng thế nucleophil
- Ngoài ra còn có phản ứng tách loại

Phản ứng thế nucleophil S_N

- Tác nhân nucleophil sẽ tấn công vào cacbon mang điện tích dương và thay thế nhóm halogen của HX

- Trong đó X: Halogen
- Nu:⁻ : OH⁻ , CN⁻ , RO⁻
NH⁻ , RNH₂, R₃N...

Phản ứng S_N thường được tiến hành trong dung dịch

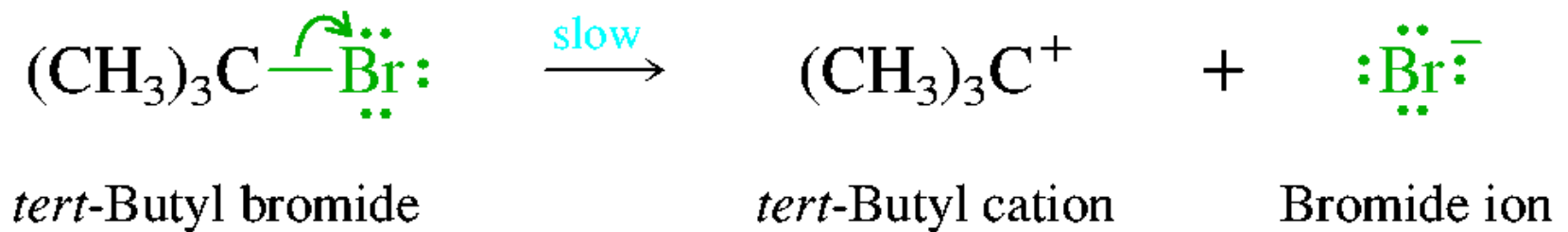
- Tùy thuộc vào trạng thái chuyển tiếp của phản ứng mà chúng ta có S_{N1} S_{N2}

Phản ứng thế S_N1

- Đây là phản ứng thế nucleophil đơn phân tử, nghĩa là ở giai đoạn quyết định tốc độ phản ứng, chỉ có 1 phân tử tham gia.
- Phản ứng xảy ra với halogen bậc 3° , allyl, benzyl
- Cơ chế phản ứng gồm 2 giai đoạn trong đó việc đứt liên kết C-X không đồng thời với việc tạo thành liên kết mới C-Y
-

Giai đoạn 1

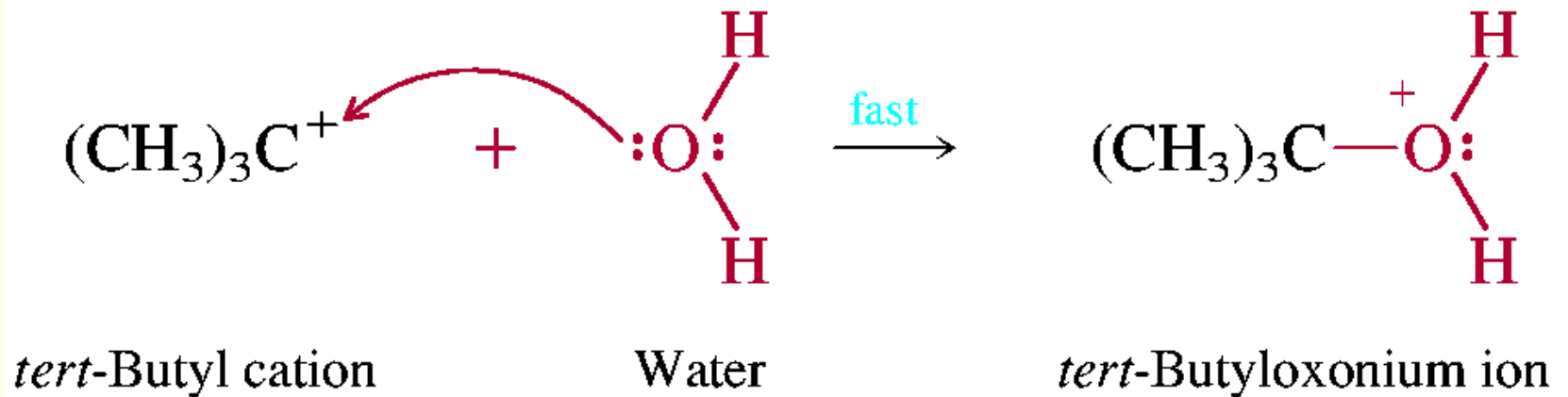
- Phân ly hợp chất halogen thành cacbocation R⁺ và anion X⁻ :

- Giai đoạn này thường xảy ra chậm và là giai đoạn quyết định tốc độ phản ứng

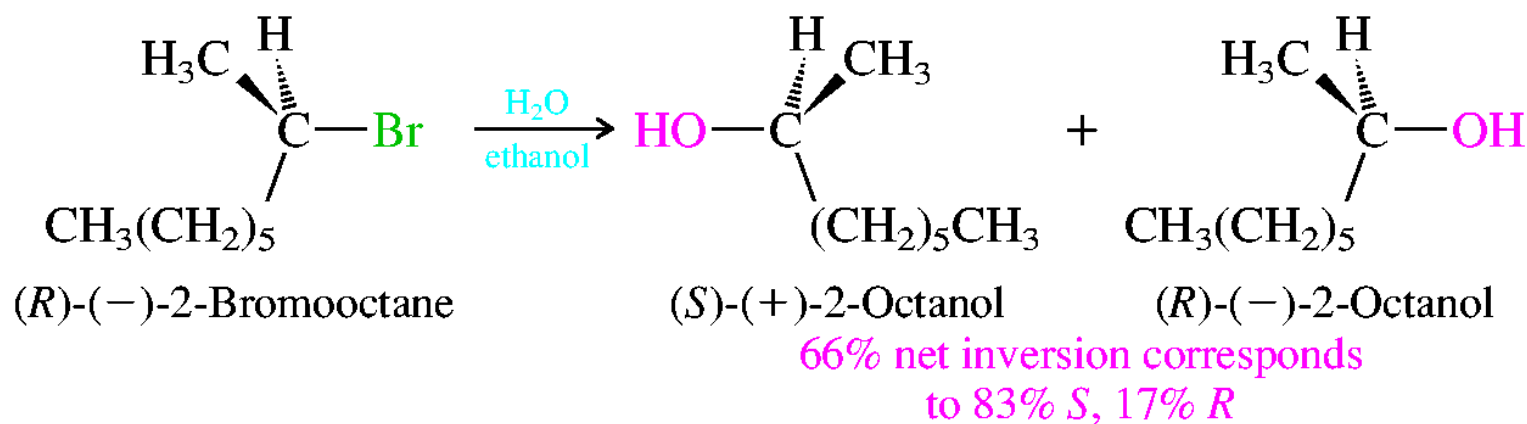
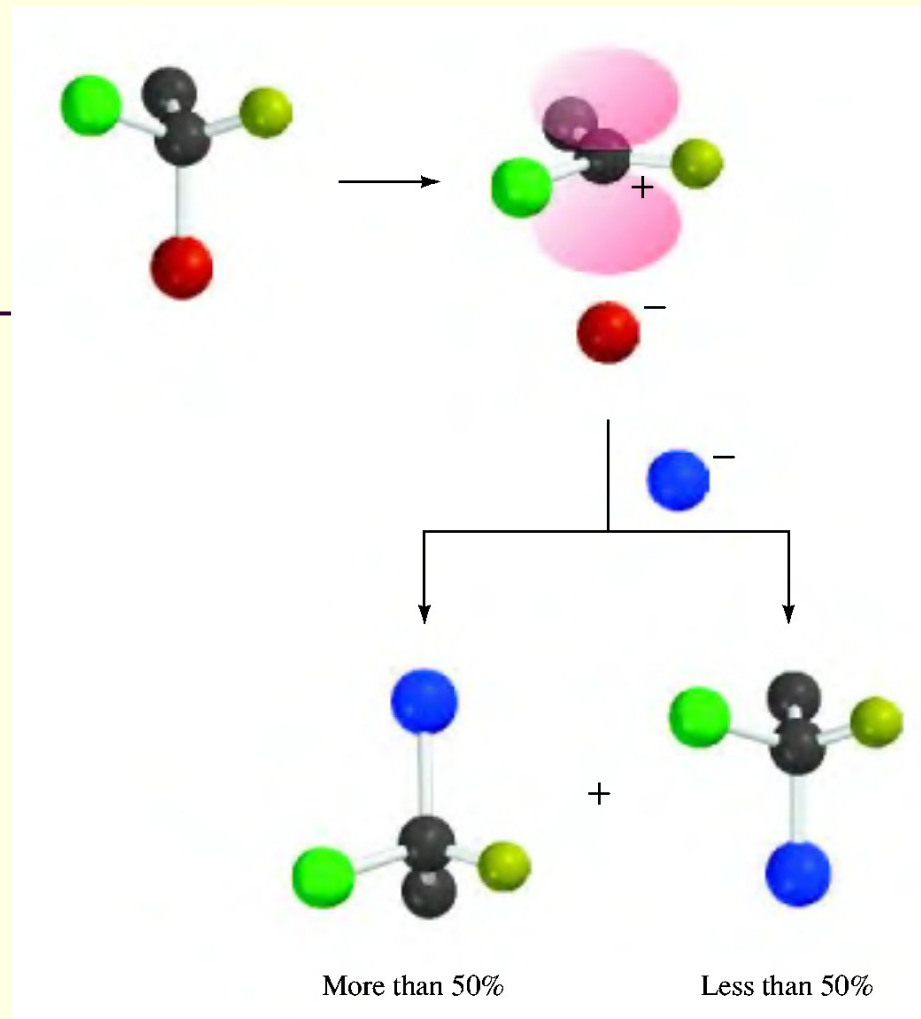
Giai đoạn 2

- Kết hợp carbocation R^+ với tác nhân nucleophil Y^- (HY) để tạo thành sản phẩm:

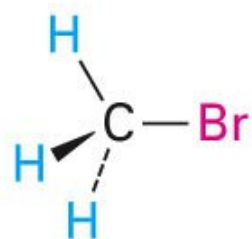

- Vận tốc phản ứng: $v=k[RX]$

Thu được hỗn hợp sản phẩm

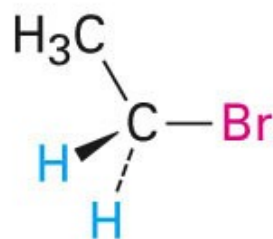

Khả năng phản ứng S_N1 của dẫn xuất halogen

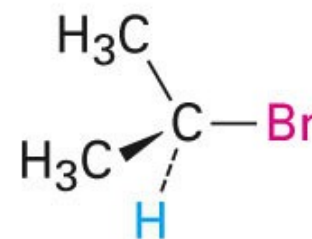
Methyl

< 1

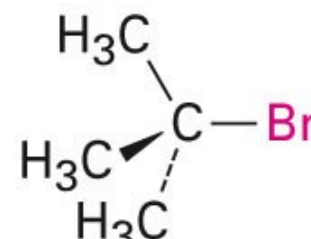
Primary

1

Secondary

12

Tertiary

1,200,000

Relative reactivity

Ảnh hưởng của nhóm ra đi X đến phản ứng thế S_N1

Increasing rate of substitution by nucleophiles

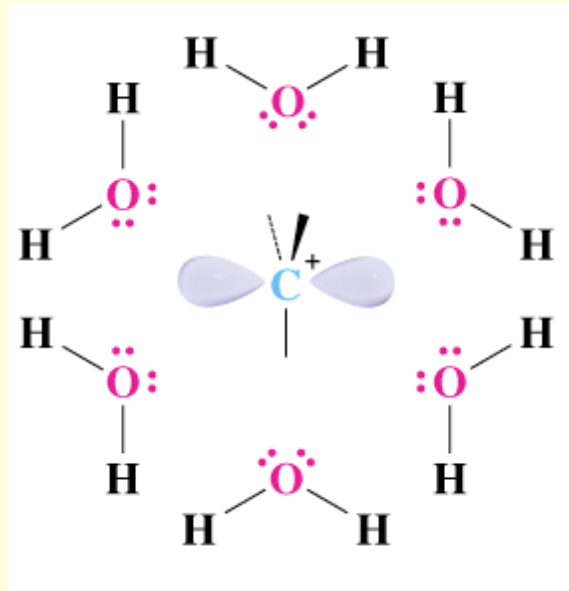

Least reactive

Most reactive

Ảnh hưởng của dung môi:

- Dung môi phân cực mạnh solvat hóa trạng thái chuyển tiếp và làm bền nó.

- Dung môi phân cực mạnh là môi trường tốt cho quá trình ion hóa; tăng độ phân cực của dung môi sẽ làm tăng tốc độ phản ứng S_N1
- $CH_3COOH \gg H_2O > CH_3OH > C_2H_5OH > CH_3COCH_3 > C_6H_6$

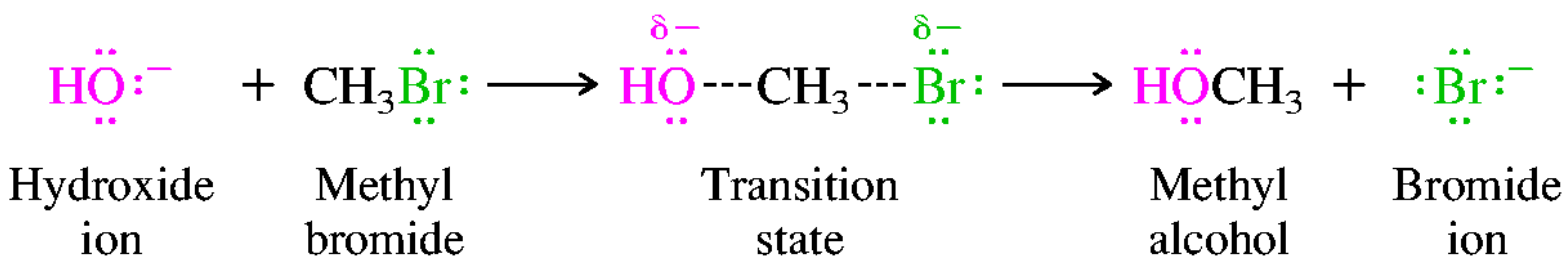

	Ethanol	40% Water/ 60% Ethanol	80% Water/ 20% Ethanol	Water
Relative reactivity	1	100	14,000	100,000

Solvent reactivity

Phản ứng thế S_N2

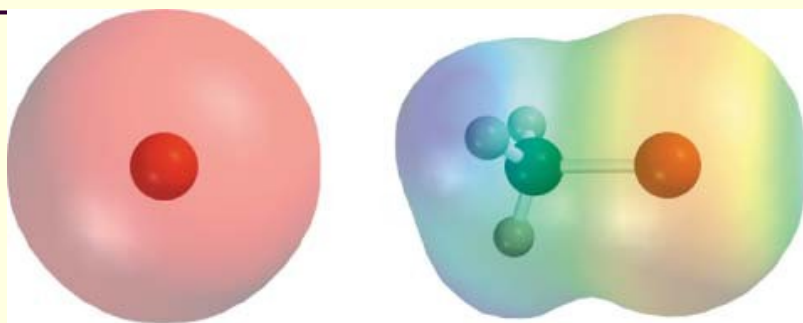
- Đây là phản ứng thế nucleophil lưỡng phân tử, nghĩa là ở giai đoạn quyết định tốc độ của phản ứng có 2 phân tử tham gia đồng thời.
- Phản ứng xảy ra với halogen bậc 1 và 2
- Phản ứng xảy ra 1 giai đoạn
- Việc đứt liên kết C-X và việc hình thành liên kết mới C-Y diễn ra đồng thời và phản ứng qua trạng thái chuyển tiếp.

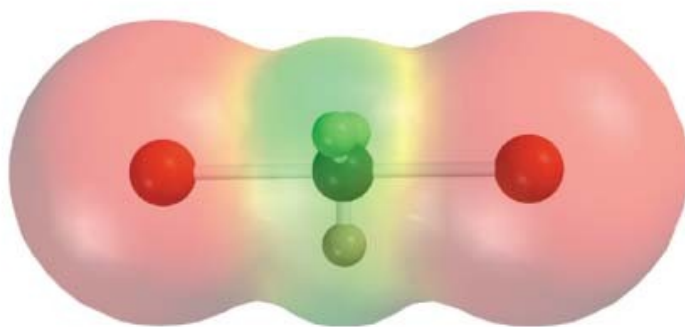
- Vận tốc phản ứng:

$$v = k[\text{CH}_3\text{Br}][\text{HO}^-]$$

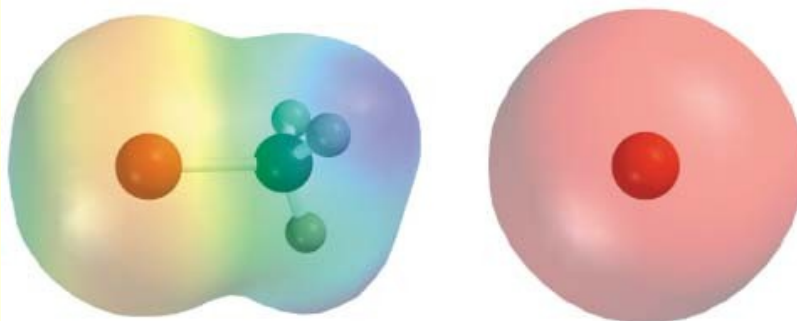
Cơ chế phản ứng S_N2

Tetrahedral

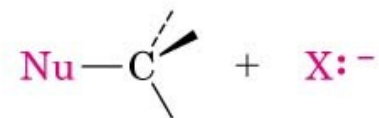
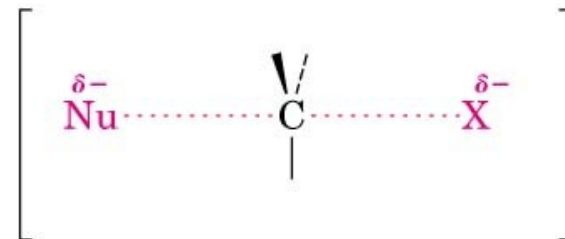

Planar

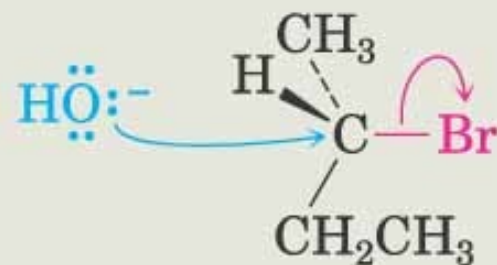
Tetrahedral

© Thomson - Brooks Cole

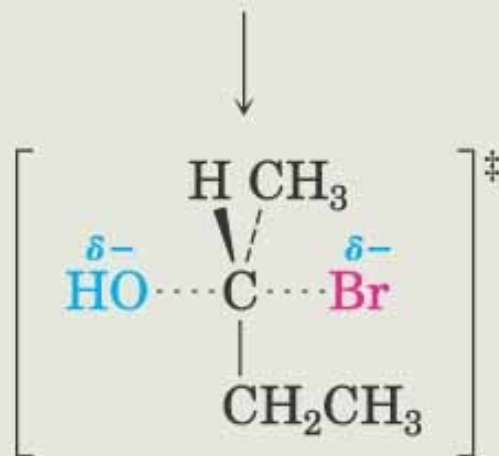

The nucleophile ^-OH uses its lone-pair electrons to attack the alkyl halide carbon 180° away from the departing halogen. This leads to a transition state with a partially formed C–OH bond and a partially broken C–Br bond.

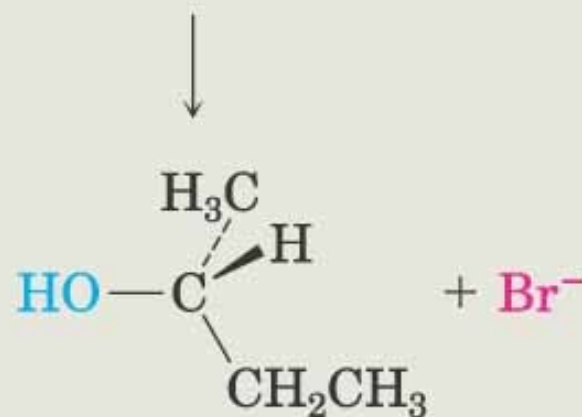
The stereochemistry at carbon is inverted as the C–OH bond forms fully and the bromide ion departs with the electron pair from the former C–Br bond.

(S)-2-Bromobutane

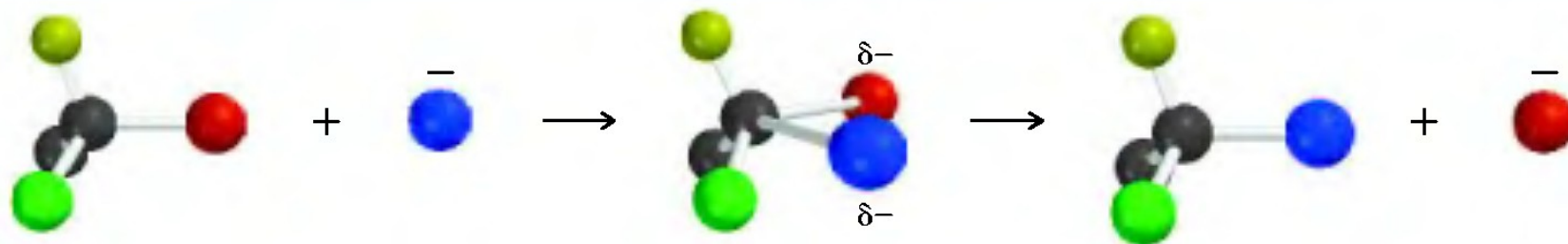

Transition state

(R)-2-Butanol

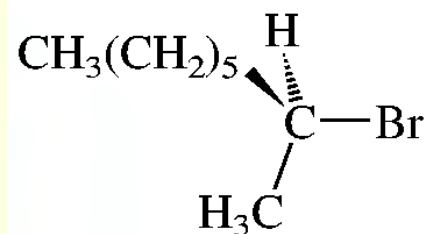
Hóa lập thể:

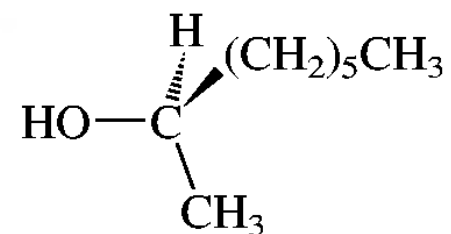
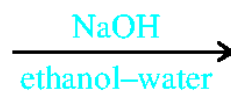
(a) Nucleophilic substitution with retention of configuration

(b) Nucleophilic substitution with inversion of configuration

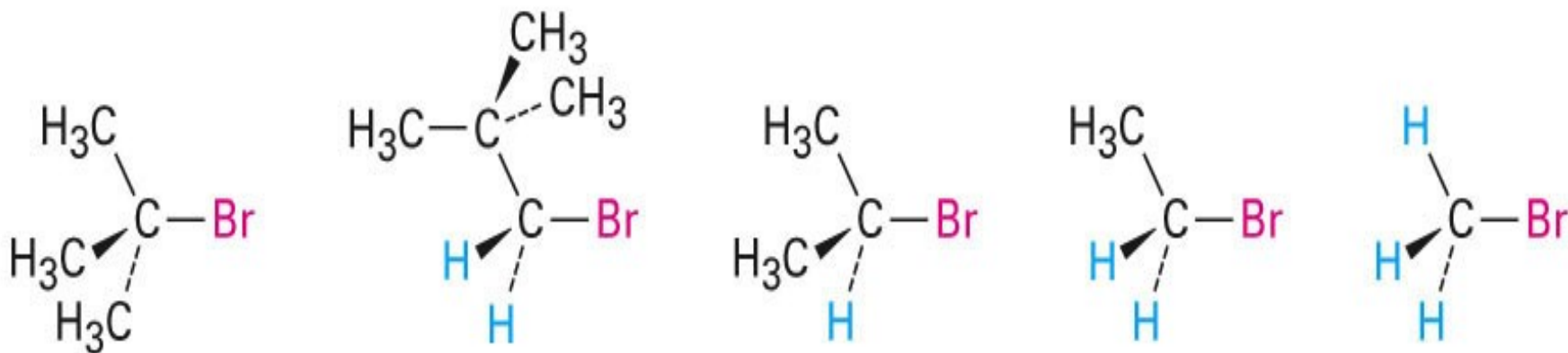

(S)-(+)-2-Bromooctane

(R)-(-)-2-Octanol

Khả năng phản ứng của dẫn xuất ankyhalogenua

Tertiary

Neopentyl

Secondary

Primary

Methyl

Relative
reactivity

< 1

1

500

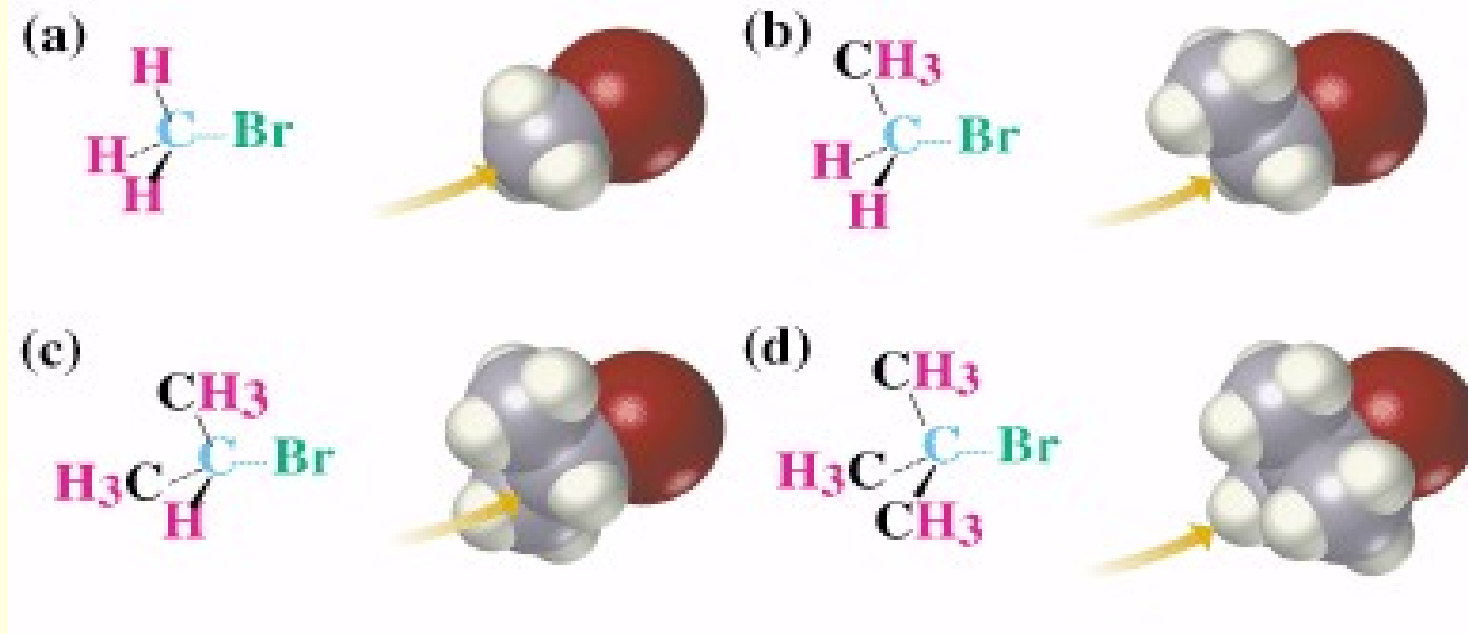
40,000

2,000,000

S_N2 reactivity

Hiệu ứng không gian

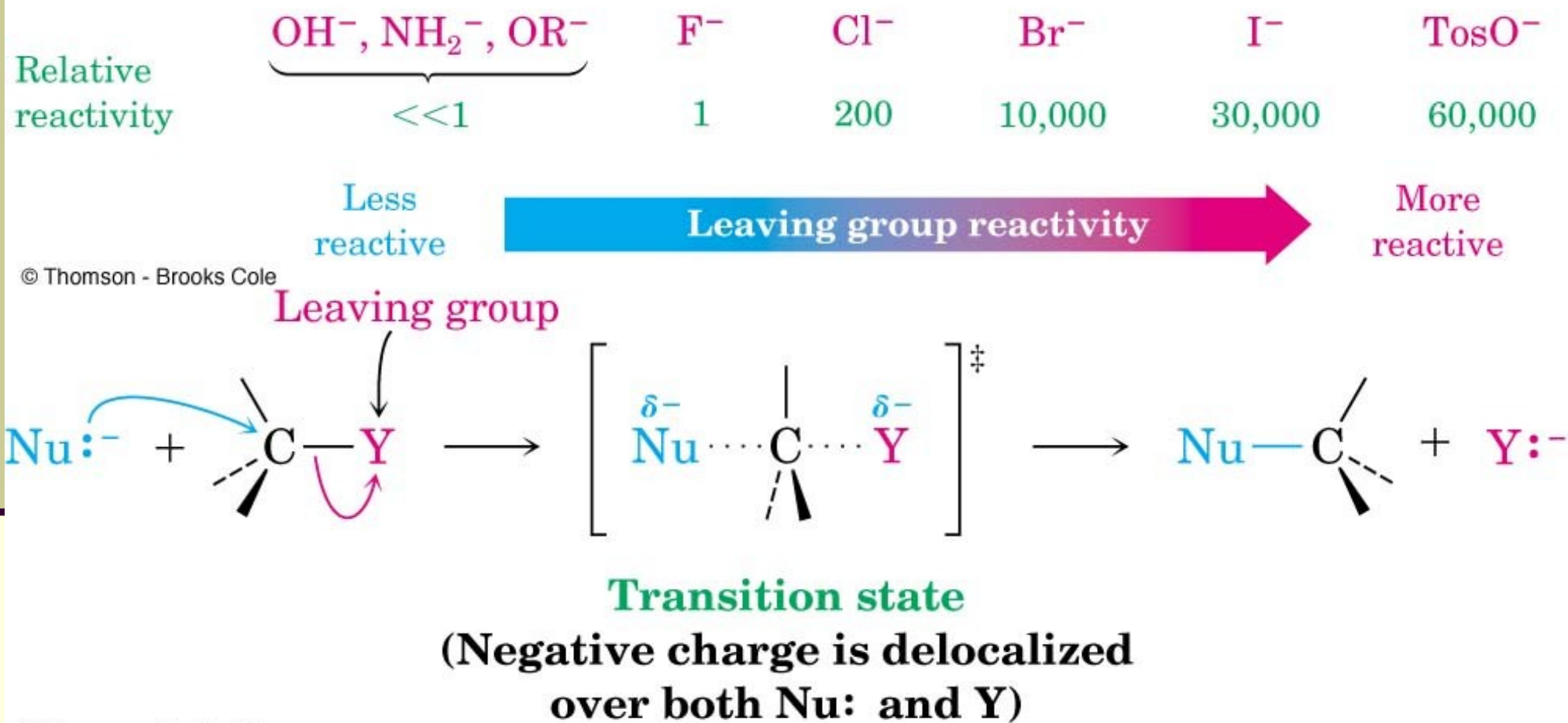

- Phản ứng thế xảy ra ở trường hợp (a) xảy ra nhanh, còn ở trường hợp (b), (c), (d) phản ứng xảy ra chậm hơn do ảnh hưởng không gian của nhóm thế CH_3

Ảnh hưởng của tác nhân nucleophil

- Phản ứng S_N2 phụ thuộc vào bản chất nucleophil: tính nucleophil càng lớn, tốc độ phản ứng càng lớn.
  - + Lực nucleophil phụ thuộc vào tính bazơ và bán kính nguyên tử:
    - - electron không liên kết (tự do) có lực nucleophil cao hơn electron π và σ ($n > \pi > \sigma$)
    - - Anion có lực nucleophil cao hơn phân tử trung hòa hay axit liên hợp của nó:
      - $HS^- > H_2S$; $RO^- > ROH$; $Cl^- > HCl$
      - Trong cùng 1 phân nhóm: $I^- > Br^- > Cl^- > F^-$
      - $RSH > ROH$; $RS^- > RO^-$;

Ảnh hưởng của nhóm X

Ảnh hưởng của dung môi

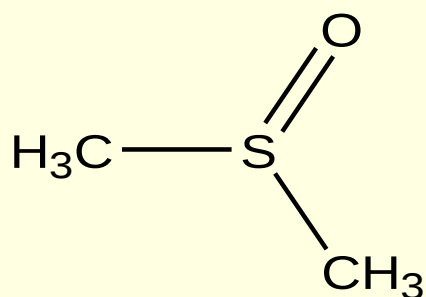
- Dung môi protic (có thể cho proton H, ví dụ -OH, -NH) làm chậm tốc độ phản ứng S_N2 bởi vì dung môi có thể kết hợp với tác nhân phản ứng.
- Dung môi aprotic phân cực (không có H) làm tăng tốc độ phản ứng.

	$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{-Br} + \text{N}_3^- \longrightarrow \text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{-N}_3 + \text{Br}^-$					
Solvent	CH ₃ OH	H ₂ O	DMSO	DMF	CH ₃ CN	HMPA
Relative reactivity	1	7	1300	2800	5000	200,000

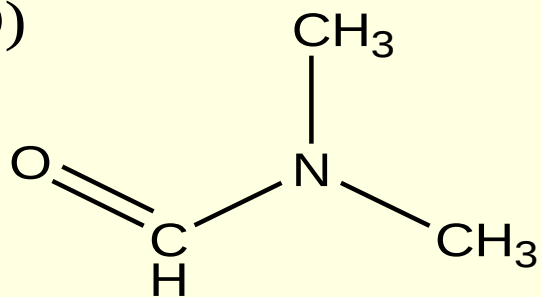
 Solvent reactivity

© 2007 Thomson Higher Education

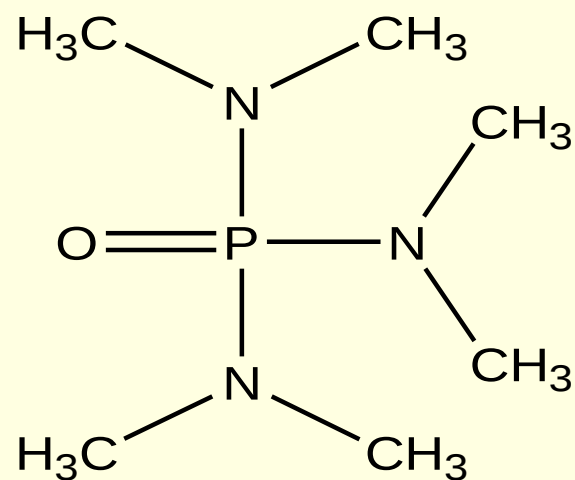
Một số dung môi aprotic phân cực:

dimethylsulfoxide
(DMSO)

dimethylformamide
(DMF)

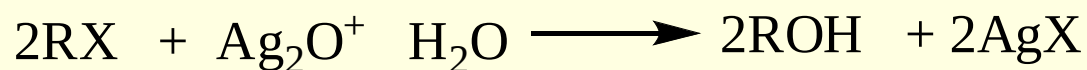
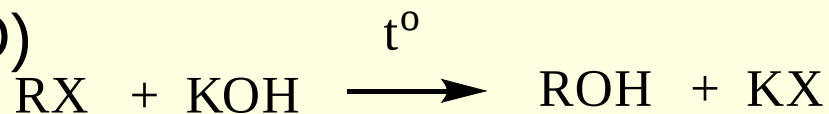
hexamethylphosphoramide
(HMPT)

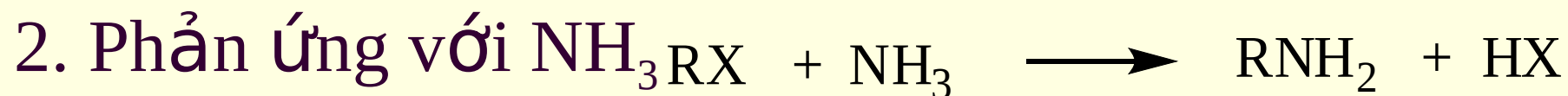
Một số phản ứng thế S_N

- 1. Phản ứng thủy phân:

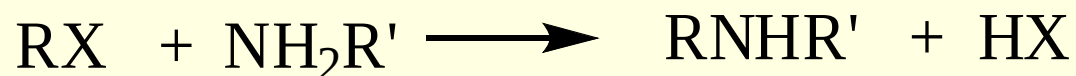

- + phản ứng tiến hành thuận lợi trong dung dịch kiềm nóng, hoặc trong dung dịch có mặt huyền phù oxit bạc (Ag_2O)

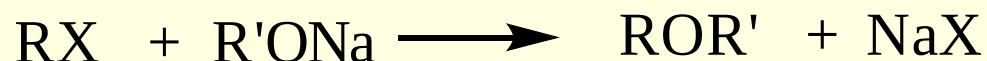

3. Phản ứng với amin tạo amin bậc cao hơn:

4. Phản ứng với $\text{R}'\text{ONa}$ tạo ete:

5. Phản ứng với natri axetylenua tạo ankin cao hơn:

6. Phản ứng với CN^-

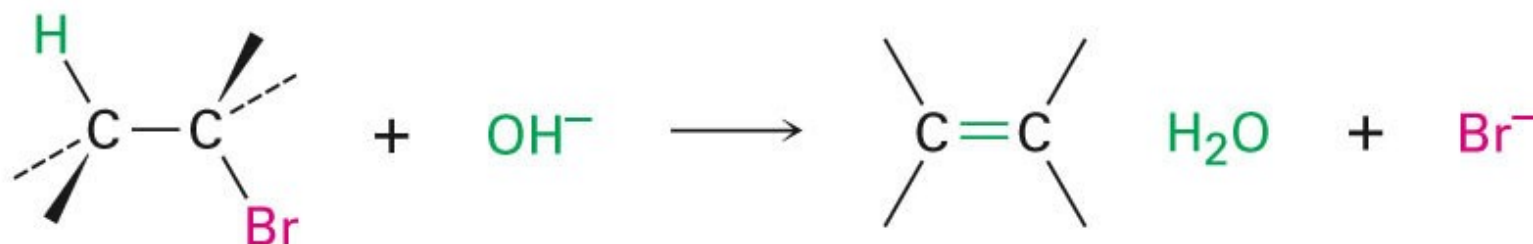
Phản ứng tách loại (Elimination reactions)

- Phản ứng tách loại là phản ứng ngược lại với phản ứng cộng vào anken.
- Có 2 loại phản ứng E₁ và E₂

Substitution

Elimination

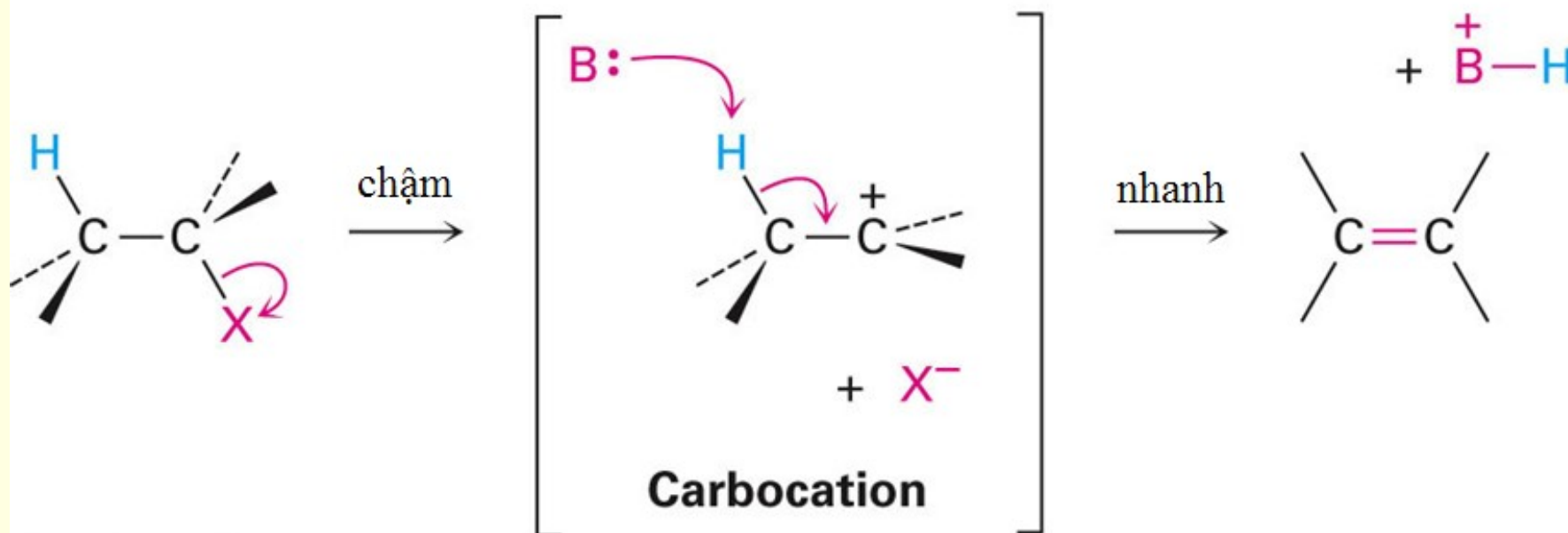

Cơ chế phản ứng tách loại đơn phân tử E₁

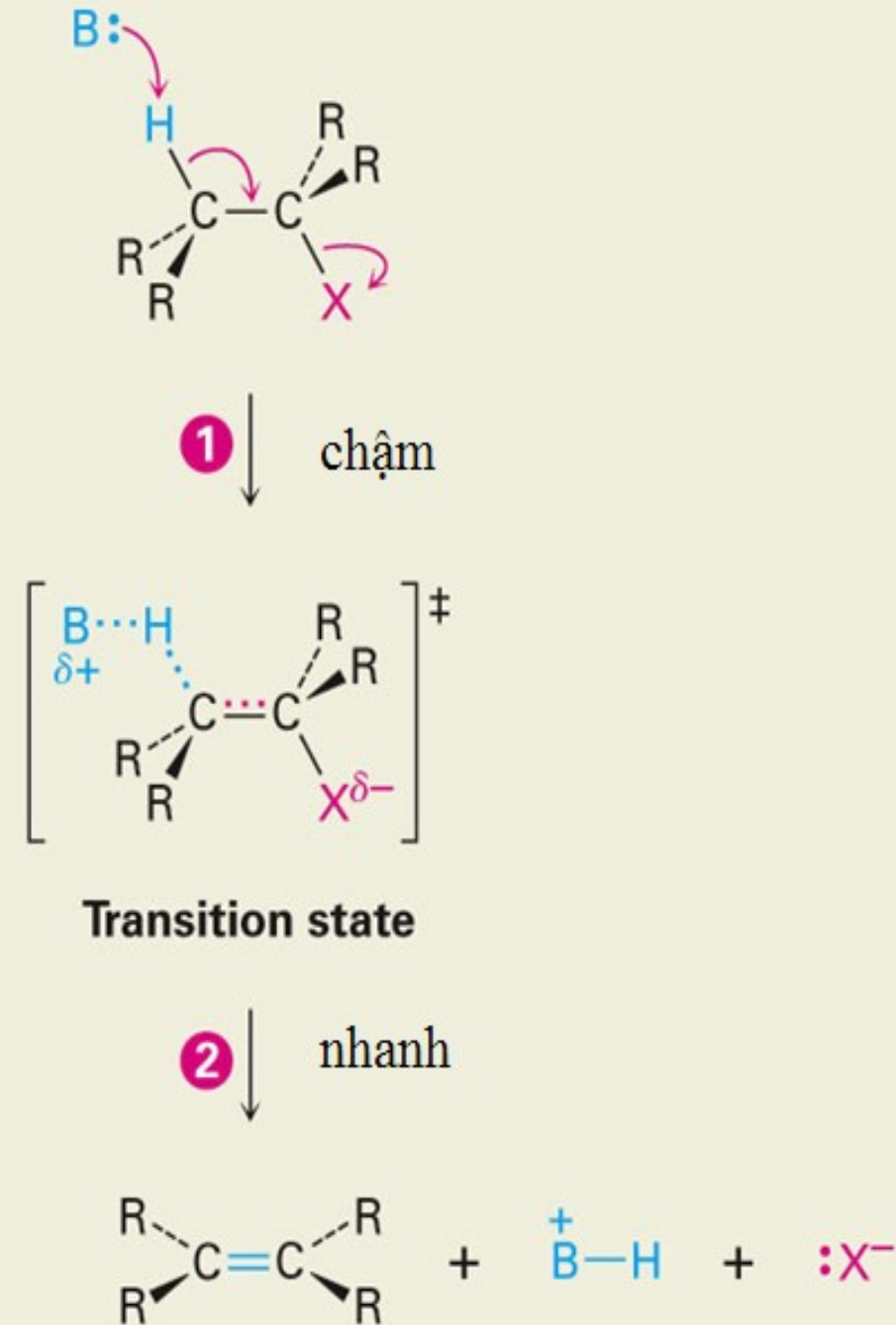
- X ra khỏi phân tử RX trước tiên tạo ra cacbocation, sau đấy bazơ lấy proton của cacbocation
- Phương trình động học: $v = k[RX]$

E1 Reaction: C–X bond breaks first to give a carbocation intermediate, followed by base removal of a proton to yield the alkene.

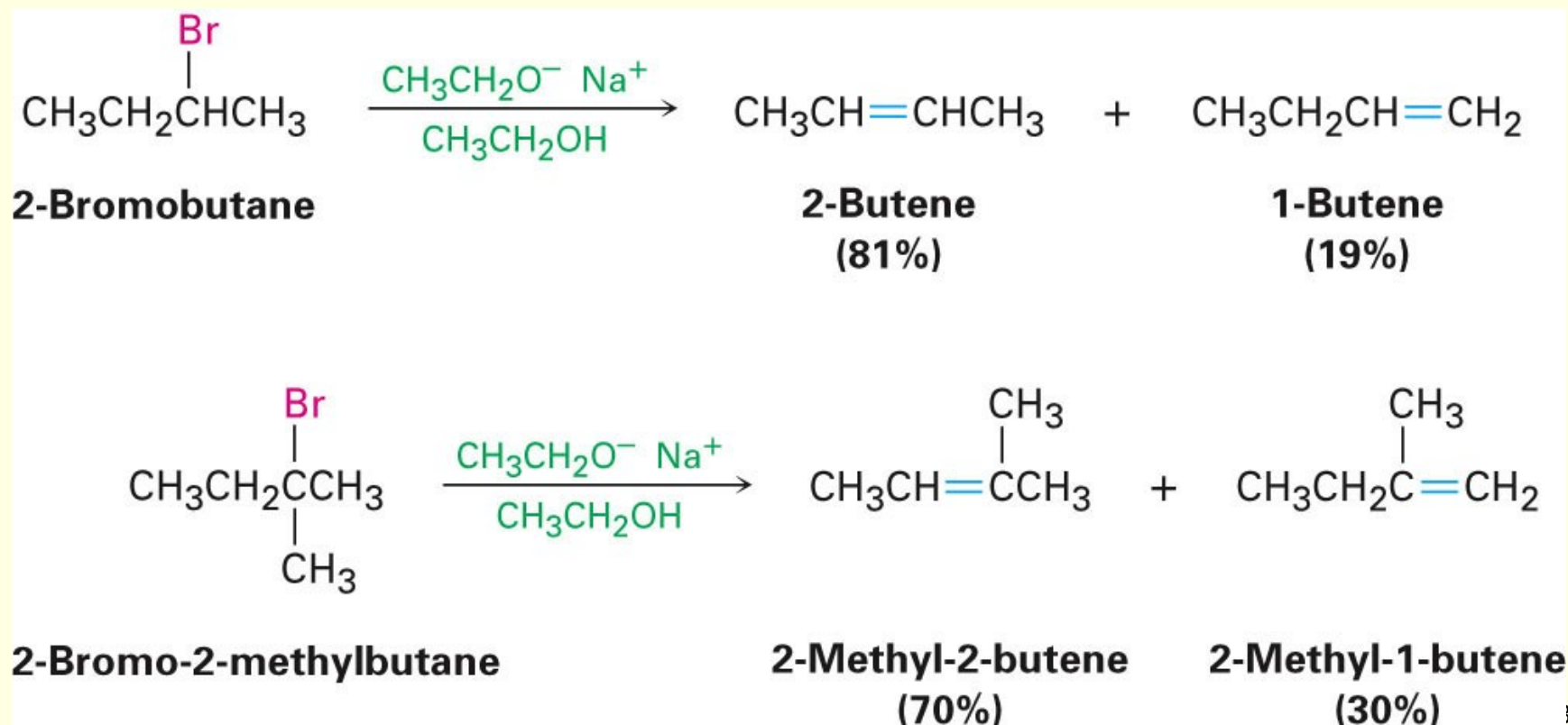
Cơ chế phản ứng E₂

- Nhóm X rời khỏi phân tử RX cùng lúc H bị bazơ lấy đi
- Phương trình động học:
 $V = k[RX][B]$

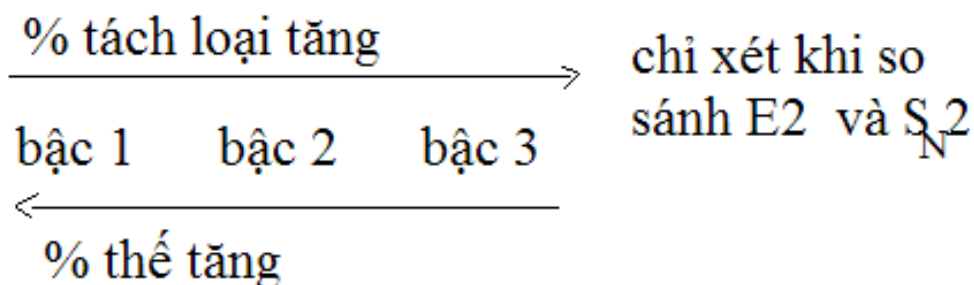
Quy tắc Zaikep

- Trong phản ứng tách loại ưu tiên hình thành anken được ankyli hóa nhiều nhất ở 2 nguyên tử cacbon chứa liên kết đôi.
- Ví dụ:

Mối quan hệ giữa S_N và E

- Hai phản ứng thế và tách bao giờ cũng song song với nhau và cạnh tranh nhau.
- Khả năng thế và tách loại phụ thuộc vào bậc của ankyll, vào dung môi, vào tác nhân nucleophil

- Các bazơ mạnh làm tăng khả năng tách E hơn thế S, trong đó ưu tiên tách E2 hơn là E1
- Trong dung môi phân cực hơn, phản ứng S_N2 xảy ra ưu tiên hơn E_2 . Ví dụ: phản ứng S_N2 : KOH trong H_2O còn E2: KOH trong rượu

Phản ứng khử hóa

- Khử RX bằng Hydro mới sinh

Phản ứng với kim loại

- 1. Phản ứng với cơ magie

- 2. Phản ứng với Natri (tổng hợp Wurtz)